І Зурбагай несподівано збагнув, що перед ним літаючий ящір.

"Мабуть, від перевтоми".

Зурбагай стулив повіки, разів три-чотири глибоко вдихнув і видихнув повітря, подумки полічив до тридцяти й розплющив очі.

Літаючого ящера ніде не було.

"Ну й добре, — обрадувано подумав він. — Напевне, я таки перевтомився за літо... Але цікаво — куди поділася підбита качка? Падала вона десь тут... Треба пошукати, бо все одно під ранок пропаде. Або лисиці спіймають".

Закинув рушницю за плече і рушив берегом.

Та не зробив і трьох кроків, як побачив ту химеру — літаючого ящера. Волочачи перебите крило, той незугарно кульгав до ближнього куща полину. Загледівши людину, чудо-юдо завмерло, великі круглі очі його, чомусь схожі на риб’ячі, не кліпаючи, насторожено втупились в Зурбагая.

Зурбагай сказав "хм", присів на піщаний горбик, зняв з плеча рушницю і поклав її поруч. Дістав сигарету, запалив.

На літаючого ящера намагався не дивитися, хоч це йому й коштувало чималого зусилля.

Отже, він таки й справді здорово стомився за літо — три місяці безперервної праці, коли по сімнадцять-вісімнадцять годин на добу не вставав з-за столу, дали взнаки. До всього ж він надто збуджений, от уява й розгулялась, а вона в нього така, що тільки дай привід... Треба

перш за все заспокоїтись, а потім зосередитись на чомусь іншому, щоб відволікти увагу від літаючого ящера. Хоча ні, подумав він тут же, треба спокійно розібратися, як усе це сталося…

Значить так, він вистрелив…

Ні, спершу він підійшов до цього симпатичного озерця в заплаві Самари, що було оточене очеретом та вербами. Огинаючи озерце, попростував понад краєм, шукаючи чистий бережок (не хотілося трощикуватися очеретом до води). Необережно наступив на суху палицю, та лунко тріснула, і тієї ж миті на озерці хтось швидко-швидко залопотів крилами, почулося хурчання. Над очеретом з’явилися три качки: дві полетіли в бік Самари, а третя, чомусь зробивши півколо, повернулася до заплави. Зурбагай спіймав її на мушку, взяв упередження і натис курок… Якусь мить качка ще летіла після того, як він відчув поштовх у плече, а тоді, ніби наткнувшись з розгону на невидиму стіну в небі, вдарилася об неї, перевернулась і, гублячи пір’я, почала падати на піщане узгір’я, заросле іржаво-рудим кінським щавлем та золотистим безсмертником уперемішку з кущиками сивого, наче вкритого памороззю, полину.

Підбігши до того місця, де впала качка, Зурбагай різко зупинився і в першу мить аж відсахнувся. Замість качки перед ним лежало на боці якесь дивне створіння, схоже водночас і на птаха, і на тваринку, але як для птаха воно не мало пір’я, а як для тваринки — шерсті. Довгий дзьоб закінчувався дрібними зубами.

"Птах із зубами? — подумав Зурбагай. — Ну і ну! Але куди ж поділася качка?.."

А втім, про качку він вже й забув.

Все ще не вірячи власним очам, розглядав потвору. Була вона завбільшки з ворону (а може, трохи навіть і більша за неї), крила мала

широкі, череп вигнутий уперед, вузький. Жодної пір’їнки чи чогось схожого. Шкіра — зморшкувата, зовсім гола, схожа на пергамент. Придивившись уважніше, Зурбагай збагнув, що крила цієї мари — то шкірясті оболонки, або перетинки, що були натягнені між боками тулуба і передніми кінцівками, які мали по чотири пальці з кігтями. Задні кінцівки — досить розвинені, міцні — теж мали кігті. І тоді Зурбагай збагнув, що перед ним — літаючий ящір. Або птеродактиль, або птерозавр. Ні, швидше всього — птеродактиль, бо птерозавр мав хвіст із ромбиком-лопаточкою на кінці (руль). Жили вони в юрському та крейдовому періодах мезозойської ери. Вимерли десятки мільйонів років тому… Мда-а…

Зурбагай звівся і зробив до тієї химери крок. Ящір не то злякано запищав, не то застережливо зашипів, клацаючи великим довгастим і зубатим дзьобом. На заокругленнях його крил заворушилися кігтисті пальці, наче маленькі дитячі ручки хотіли вхопитися за повітря.

Зурбагай завагався, не знаючи, що робити.

Оглянувся, але навколо — ні душі. Тоді він простягнув рушницю і, відволікаючи увагу химери, правою рукою схопив її за спину і придавив до землі. Ящір заборсався, забив здоровим крилом, пронизливо запищав. Зрештою, примірившись, Зурбагай взяв його на руки. Ящір був напрочуд легкий, зморшкувата шкіра — м’яка на дотик, приємно-шовковиста, запах — риб’ячий. Ящір усе ще повертав дзьобом, клацав ним, намагаючись схопити людину зубами, й одночасно ворушив пальчиками на крилах та махав ними в повітрі.

— Заспокойся, викопний дурнику, — ласкаво сказав йому Зурбагай. — Я тебе підстрелив, я тебе й вилікую, і тоді буде у світі справедливість. Хоча… хоча яка там справедливість, коли одна жива істота стріляє в іншу живу істоту.

Ящір усе ще пронизливо і неприємно пищав. Прихопивши рушницю, Зурбагай рушив берегом. У тіні верб сиділи рибалки, повтуплювавши сонні погляди в непорушні поплавці.

— Ну як?.. Клює?.. — спинившись біля них, весело запитав Зурбагай (рибалки тільки мовчки та зосереджено засопіли). — А я ось… птеродактиля поцілив. Літа-ючого ящера тобто. Стріляв у качку, а впав доісторичний птеродактиль. Як кажуть, і не придумаєш таке. — І простягнув їм ящера. — Гляньте, яка симпатична химера, цей птеродактиль. Вимер він десятки й десятки мільйонів років тому, ще в мезозойській ері.

Рибалки подивилися на нього, потім на його простягнені руки, на рушницю, що виглядала в мисливця з-за плеча, і раптом, не змовляючись, кинулися врозтіч. Тільки очерет затріщав…

Зурбагай нічого не міг втямити.

— Чого це ви горохом сипонули з берега? — гукнув хтось із протилежного боку озера. — Оси на вас напали, чи що?

— Якийсь прибитий на цвіту з ружжом колобродить, — відповіли втікачі з очерету. — Каже, що пуляв по качці, а впав буцімто доісторичний літаючий ящір… Простягає руки, а в руках ніякого ящера й немає. Не інакше, як псих, ще, чого доброго, свинцем шарахне! Вже, каже, якогось Петьку Дактиля пригепав. Схибнуті вони такі…

Ображений Зурбагай тільки знизав плечима і, притискуючи до грудей птеродактиля, швидко пішов геть…

Зурбагай працював.

Написавши абзац, він довго правив його, чистив, викреслював одні слова і вписував інші, доки заново не переписував абзац. І так разів зо

три. Потім читав його вголос, ще раз правив, а вже тоді передруковував ті кілька рядків на машинці. І задумувався над новою фразою. Це був звичайний метод його роботи — виснажливий, тяжкий і повільний, з дуже малою продуктивністю праці (півтори сторінки вдень), але інакше працювати він не міг.

Процокотівши хвилину, "Еріка" надовго затихала, ніби теж задумувалась, як задумувався її господар. У кабінеті западала непорушна тиша, тільки іноді з кутка між письмовим столом та книжковою шафою чувся сухий шерхіт, як начеб там вовтузилась пересохла шкіра, та чувся невдоволений писк…

— Не заважай! — не обертаючись, бурчав господар кабінету на адресу того писку в кутку. — Місяць у мене живеш, пора б уже й знати, що я зранку і до сімнадцятої нуль-нуль раб, прикутий до галери, тобто до друкарської машинки.

Сердитий писк у кутку посилився, сухий шерхіт теж, і невдовзі звідти перевальцем вийшов птеродактиль. Пошкоджене крило він уже тримав і навіть махав ним. Повівши сюди й туди видовженою головою з довгим дзьобом та переконавшись, що в кабінеті немає нікого, крім господаря, придибував до столу.

— Може, тобі мойви дати? — питав господар, вставляючи в машинку чистий аркуш. — Рибу ж ти любиш, правда?

Птеродактиль пальцями здорового крила вчепився йому в холошу, підстрибнув, потім, хапаючись то пальцями ніг, то крила, видряпався на коліна, сів і затих. Але очі його, коли він подивився на Зурбагая, були печально-журливими. Зурбагай поплескав його по спині.

— Ну що ти, що ти, Петю? Викопна доісторична істота, а ведеш себе, як мокра курка. Геть розкис. Сумуєш за своїм юрським періодом мезозойської ери? Потерпи, ось зростеться крило, тоді…

Ящір дивився на нього, не бликаючи, і бляклі риб’ячі очі його в ямках-западинках витягненого черепа були, як і перше, сумними, а шкіра на ньому геть позморщувалась і зсохлась.

— Ну чого ти, чого ти?! — вже почав сердитись Зурбагай. — Мені теж, брат, буває невесело. То не пишеться, то дружина нерви псує, то критики… Терплю. Сиджу за "Ерікою" і вперто стукочу. А ось суму не виношу. Тому, коли ти виліз мені на коліна, то, будь добрий, веселіше на мене дивися — терпіти не можу зажурених очей.

— Кого це ти повчаєш? — зайшла до кабінету дружина, скинула чорні стрілки брів на лоба. — Чого це ти гладиш своє коліно та ще й говориш до нього?

— Птеродактиль скис, як курка районного масштабу, то я його й розважаю рятівними бесідами. — Зурбагай випростав затерплу спину, потягнувся до хрускоту в суглобах.

— Дався тобі той не… пте…

— Птеродактиль, — з посмішкою підказав чоловік. — Або як його назвали самарські рибалки, котрі втікали від мене в очерет: Петька Дактиль. По-моєму, звучить: Петька Дактиль. Га?

— І не смішно, — зітхнула дружина. — Я до тебе серйозно, а ти…

— Я теж сама серйозність. — Помовчав, потім глянув на почату сторінку і до дружини. — Ти щось хотіла?

— Та нема його! — із стогоном у голосі раптом вигукнула дружина. — Птеродактиля твого. Чи Петьки Дактиля. Немає і не було ніякого Петьки з юрського періоду. І взагалі не може бути. Ти його просто… вигадав. Ну ще — створив у своїй уяві.

— Ти знову за своє? — насупився чоловік.

— Денисе… — дружина притулилася до чоловікового плеча, зазирнула йому в очі. — Дорогий мій, я не впізнаю тебе. Що з тобою трапилось? Та немає ж ніякого птеродактиля. Та й звідки він міг узятися, якийсь там птеродактиль з юрського періоду мезозойської ери? Ти ж не у фантастичному романі живеш, де все можливе, а в реальному житті. Схаменися. Отямся.

— Як це немає, коли він сидить у мене на колінах? — здивувався чоловік. — Петька Дактиль любить, коли я працюю за столом, вилазити мені на коліна, — зітхнув. — Тільки марудно йому в нас, додому він хоче. До своїх.

— Куди — додому?

— Ну… в свій юрський період.

— Літаком Аерофлоту він туди літає чи на власних шкіряних крилах-перетинках? — не втрималась дружина.

— А цього я вже не знаю, хоча дуже хотів би знати.

— Ти жартуєш чи, даруй, у тебе щось із психікою?

— Я цілком урівноважений…

— Ні, в тебе галюцинації. Зорові! Адже твого птеродактиля, крім тебе самого, більше ніхто не бачить і не може бачити. Ти просто перевтомився, от тобі й привиджуються доісторичні літаючі ящери, — дружина схлипнула і жалібно сказала: — Ну візьми себе в руки, Денисе. Та й звідки міг узятися птеродактиль, коли вони вимерли ще в мезозойській ері?

Зурбагай подумав і плечима знизав.

— Ось цього я не знаю, — подумав. — Це диво. А диво не піддається законам логіки чи, тим більше, стереотипу нашого мислення.

Дружина безпомічно зітхнула.

— Слухай, Денисе… Сходив би ти в лікарню, га?

— Чого? Адже я здоровий.

— Здоровий, здоровий, — поспішно і жалібно сказала Зіна. — А ти все одно сходи. Здорові теж ходять. Для профілактики. А хочеш, я з тобою піду.

Зурбагай занервував.

— Та чому це я буду ходити в лікарню, коли здоровий? І взагалі. Стільки роботи, а ти мене від діла відволікаєш дивними пропозиціями. Я мушу працювати.

— Ти… ти просто божевільний! — у відчаї вигукнула дружина. — Не при своїм розумі, коли хочеш!

— Твій діагноз просто вражаючий! — не без шпильки відповів чоловік. — Тобі б працювати рятівницею людства.

— Ну… знаєш! — дружина хряпнула дверима.

Минув ще тиждень.

Якось Зіна Зурбагай випадково зустріла на вулиці знайомого психотерапевта, доктора наук (років кілька тому, до того, як їм

розширили квартири, вони мешкали в одному будинку і на однім поверсі й іноді разом за спільним столом відзначали свята, але звідтоді, як роз’їхались на нові квартири, майже не бачились). Розговорились, той (для годиться) запитав, як у них, Зурбагаїв, тепер справи, Зіна й зважилась.

— З Денисом біда, Анатолію Петровичу…

І розповіла все, як було.

— Ну, ну… — вислухавши без будь-яких емоцій чи бодай подиву (серед своїх пацієнтів, певно, наслухався і не таких історій), сказав психотерапевт: — Якщо мене пам’ять не зраджує, літаючі ящери давним-давно вимерли?

— Саме так, — підхопила Зіна, — вимерли. Про це й Денис добре знає. Але приносить додому того ящера, показує його, а в руках у нього нічого немає. Жах! — Зіна схлипнула, дістала хустку, потяглася нею до зволожених очей, під якими брасматиком були наведені сині тіні. — Звідтоді моє життя перетворилося в суцільний жах. Денис постелив у кутку кабінету старі газети, поставив там пеньок і сказав, що в тому кутку й на тому пеньку житиме птеродактиль. Зайдеш до кабінету, а він гладить своє коліно і говорить до нього. А мене запевняє, що на коліні в нього сидить якийсь там птеродактиль. Що тій химері, мовляв, дуже нудно, що вона хоче додому, у свій юрський період мезозойської ери. Навіть лікує уявному птеродактилю перебите крило. Завжди купує в магазині морожену мойву, розморожує її і годує нею свого ящера.

— І ви жодного разу так і не бачили того ящера? Зіна Зурбагай здивовано звела брови.

— А як можна побачити те, чого взагалі не існує у світі?

— Гм… Ви, звичайно, праві.

— Ні я, ні донька, ні сусіди, ні знайомі ніколи не бачили того, кого Денис називає птеродактилем. А втім, — губи її затремтіли, — сусіди та знайомі вже перестали до нас ходити. Звідтоді, як Денис почав їх переконувати, що в нього живе птеродактиль чи Петька Дактиль, як він його ласкаво називає.

Психотерапевт чи не вперше за всю розмову посміхнувся.

— Петька Дактиль?.. Гм-гм… забавно і мило.

— Куди вже далі! На вас вся надія, Анатолію Петровичу. В лікарню Денис не хоче звертатися.

— Гм-гм… До мене в кабінет він теж не прийде, — психотерапевт задумався. — Стривайте, Зіночко, щось придумаємо… Як він працює? Розпорядок його за останні роки не змінився?

— Ні. Сидить за машинкою з сьомої ранку і до п’ятої, а тоді, як завжди, на годину йде погуляти по Набережній.

— Його улюблене місце прогулянок, здається, неподалік мосту? Тоді зробимо так. О п’ятій я теж туди прийду і ніби випадково зустрінуся з Денисом. Побесідую, а потім зателефоную вам, і ми зустрінемось.

Зіна відірвала голову від подушки рвучко, нічого не розуміючи, але відчуваючи, що трапилось якесь лихо.

Схопилась і лише тоді зовсім проснулась. Серце сполошено калатало в грудях і билося, як здавалось, об ребра. Дихати було нічим. А в промінні місячного світла, що падало у вікно, її Денис у майці і в трусах стрибав посеред кімнати, розмахував руками й кричав:

— Літає! Подивіться, люди добрі, він літа-ає!!!

— Хто літає? — нічого не могла збагнути Зіна, і зопалу їй здалося, що хилитається будинок. — Що трапилося? — верескнула вона несамовито. — Я збожеволіла чи ти?

— Петька Дактиль літає! — все ще стрибаючи, вигукував Денис. — Крило в нього вже зрослося. Я проснувся, а він по кімнаті літає. Ти подивись, Зіно, які віражі!

Зіна дивитися не стала (та й чого дивитися на те, чого і в світі взагалі немає), мовчки згребла подушку і пішла спати в іншу кімнату. А втім, заснути не могла вже до ранку.

"Ну все, — шепотіла сама до себе. — З мене досить! Сита цим бридким ящером по горло! Я ж йому... я ж йому!.." — а що йому і чим погрожувала, того й сама не знала. Заснула, як уже засіріло за вікном, проспала до одинадцятої. Коли встала, Дениса вдома не було.

"Дивно, — подумала вона. — Завжди дорожить ранковими годинами, береже їх тільки для творчості, а це... І куди він подівся?"

Боліла голова. Згадала нічну сцену, і голова розболілася нестерпно. Ні, з цим уявним ящером треба щось робити. Чого доброго, Денис так далеко зайде, що й медицина його потім не порятує.

Ковтнула таблетку цитрамону і почала збиратися — знайомий психотерапевт вчора дзвонив, щоб вона підійшла до нього о дванадцятій дня. "Поговорити про одну особу", — конспіративно додав. Це добре. Анатолій Петрович допоможе. Мусить допомогти. Спеціаліст, доктор наук, завкафедрою... Колись же за спільним столом свята відзначали — не відмовить. А якби ще в свою клініку Дениса взяв — то було б і зовсім добре.

— Ваш милий чоловік, а мій добрий знайомий, Денис Зурбагай, — почав Анатолій Петрович, походжаючи кабінетом, — не просто людина, а письменник, творець.

— Це я вже двадцять літ знаю, — не в настрої (боліла голова) відповіла Зіна.

— Ваш чоловік не просто письменник, а фантаст. Хоча ви й це знаєте, — з милою посмішкою (сама люб’язність) сказав психотерапевт (був він свіжий, бадьорий, рожевощокий і молодий, незважаючи на свій вік). "От щасливий, — подумала Зіна, — ніяких турбот чи клопотів, все у нього добре, все йому ясно, і на все у нього готова відповідь". — Фантаст він справжній, як раніше б сказали: від Бога. Кажу це з усією відповідальністю, бо читав його твори. А справжні фантасти не такі, як ми, реалісти. У них не лише фантазія особлива, у них і світ свій власний, відмінний від нашого, і нам їхній світ не просто збагнути. Такі люди, як ваш Денис, іноді бачать те, що ми бачити не вміємо. Бо ми, пірнувши в занудливий, повсякденний побут, розучилися мріяти, уявляти, фантазувати. Живемо лише тими реаліями побуту, що нас оточують: дім — робота, робота — дім плюс телевізор. Сімейні клопоти, служба, природні потреби тощо. А такі люди, як Денис Зурбагай, живуть у світі своєї уяви. Тому вони, в даному випадку і ваш чоловік, можуть бачити… ну, наприклад, птеродактилів. І той птеродактиль в його уяві мовби матеріалізовується, стає ніби реальним, дотикальним.

Зіна похмуро (не подобалась їй ця розмова, а чому — і сама не могла збагнути), єхидно запитала:

— А якщо Денис уявить фею чи принцесу з казки, вона що — теж матеріалізується в його уяві?

Анатолій Петрович скупо посміхнувся.

— Цього я не знаю, — помовчав. — До всього ж, як я відчув, прогулюючись з ним, він дуже самотній.

— Що ви говорите? — здивувалася Зіна. — Чого йому ще треба? Сидить за столом, творить, а всім необхідним для життя його забезпечую я. Я для нього взагалі — сфера обслуговування.

— Цього, очевидно, для нього замало, — розвів руками психотерапевт. — Чогось йому не вистачає для душі… — закрокував кабінетом, спинився біля столу, щось там переклав з місця на місце, знову закрокував. — А щодо самотності, то… Дехто з тих, хто відчуває самотність, заводить кімнатних собачок чи ще щось, котів, наприклад, а ось до вашого чоловіка прилетів ящір, Петька Дактиль.

У Зіни сіпнулась губа, і вона поспішно її прикусила.

На якийсь час запанувала мовчанка.

— Ми з вами, шановна Зінаїдо Вікторівно, — заговорив далі Анатолій Петрович, — закрутилися у вирі одноманітних буднів. До всього ж ми відірвалися від природи, відгородилися від неї висотними будинками, екранами телевізорів та іншими зручностями урбанізації. І втратили здатність сприймати чудо природи. Чудо-юдо, як казали наші прадіди, які вміли створювати в своїй уяві і поселяти на землі змііїв-гориничів, бабів-ягів і багатьох інших див і чудес — злих і добрих. А ми вже й дивуватися не вміємо, ми надто практичні, не чекаємо дива у своєму житті, не віримо в нього, от диво й зникло. До всього ж світ ми сприймаємо лише очима. А ось дехто вміє бачити його і душею. Недарма ж сказано: душа повинна трудитися.

— А хіба… — почала було Зіна і вмовкла.

— Ви хочете запитати: а хіба душа не сліпа? Хіба душа вміє бачити? (Зіна мовчки кивнула). В кого як, відповім. В кого як, шановна Зіно. В

одних душа сліпа, і вони блукають у потемках, в інших — зряча, і вони бачать те, що нам, сліпцям, не дано бачити.

— А як же тоді розуміти цю історію з химерою? Адже чудес у наш час не буває.

Психотерапевт м’яко посміхнувся.

— А це все залежить від того, хто як на чудо дивиться. Ми з вами давно, ще звідтоді, як виросли з дитячих штанців, загубили віру в диво-дивнеє, і воно відомстило нам — перестало приходити до нас. Бо чого йому приходити до того, хто його не чекає і хто в нього не вірить?

— Все це… даруйте, містика! — Зіна схопилась. — Не такої я чекала від вас мови, шановний Анатолію Петровичу! Все, що ви говорите, даруйте… фантастика!

— А це вже, шановна Зіно, розумійте і сприймайте, як хочете! — запальне вигукнув Анатолій Петрович. — Як вам ваша душа підкаже. Якщо вона, наприклад, підкаже, що це фантастика, то хай і буде фантастика. А повірите в чудо-юдо, то й літаючий ящір тоді з’явиться. Неодмінно з’явиться. Треба лише вірити і бачити душею, і стільки тоді навколо відкриється див предивних! Життя на них не вистачить!

Денис Зурбагай повернувся лише під вечір. Був він чомусь притихлий, зажурено-усміхнений.

— А знаєш, Зіночко, Петька Дактиль від нас уже полетів.

"Нарешті!.." — хотіла було крикнути вона, але стрималась і натомість обережно запитала:

— Куди?

— Додому, — махнув Денис рукою у напрямку стелі. — У свій юрський період мезозойської ери.

Зіна мовчала, не знаючи, як їй реагувати, і тому боялася необережним словом образити чи бодай шпигнути чоловіка.

— А втім, хай летить, — гомонів Денис не так до неї, як до своїх думок. — Кожний мусить жити тільки в своєму часі. Хоча без Петьки Дактиля мені буде трохи сумно.

На півдорозі до кабінету він зупинився, повернувся до неї.

— Я той… — сказав винувато, — рушницю в озері утопив.

— Як — утопив? — злякалась Зіна, як ніби рушниця була живою істотою. — Нарочито?

Він кивнув і додав, вже заходячи до кабінету:

— З полюванням віднині покінчено. Досить. Збиратиму краще гриби. Теж полювання, тільки тихе.

І Зіна за всі дні, звідколи зчинилася ця історія з птеродактилем, посміхнулася й полегшено зітхнула. Полювання вона терпіти не могла, вважаючи вбивство живих істот заради якоїсь там мисливської пристрасті заледве чи не варварством. І це добре, що Денис розквитався з ним, але… Але й рушниці було жаль: такі гроші пропали.

І від того вона засмутилась, і веселість зникла.

І ще відчула, що їй чогось (чи когось) шкода. Мабуть, добрих грошей, які можна було б взяти за рушницю (вона ж імпортна, дорога), якби Денис не поспішив її утопити. І ще чомусь жаль було й Петьку Дактиля,

симпатичного, судячи по всьому, літаючого ящера, який жив колись у юрському періоді далекої-предалекої і не знайомої їй мезозойської ери і зник з планети Земля, може, й сотню мільйонів літ тому, а це гостював у неї в квартирі, гостював майже ж два місяці, а вона так жодного разу і не бачила його. Який жаль!..